

Kaks nimeramatut Soomest

Sirkka Paikkala, Jarmo Paikkala, Matti Tikkanen. Kiuruveden järvikirja. Vesien synty, nimet ja merkitys asukkaiden elä-mässä. Helsinki: Kiuruvesi-seura, 2024. 453 lk.

Sirkka Paikkala. Nimet, kieli ja aika. Sukututkijan nimiopas. (Suomen Sukututkimusseuran Julkaisuja 61.) Helsinki: Suomen Sukututkimusseura, 2025. 311 lk.

„Kiuruveden järvikirja” („Kiuruvesi järve-raamat”) on Soome Kiuruvesi linna (valla) 150. sünnipäeva puhul koostatud sisukas ja rikkalikult illustreeritud raamat Soome kohanimedest. Kollektiivse töö tulemu-sel valminud teoses on eriline osa koha-likel järvenimedel, aga – mis eestlastele samuti iseäranis tähtis – esitatakse ka valik mitmesuguseid mikrotoponüüme. Raa-matu esmatrükk ilmus 2023. aastal, kõnes-olev on selle teine, täpsustatud trükk. Teos on loodusteadusliku ja toponüümilise

lähenemise õnnestunud süntees, oma-moodi regionaaluurimise hiilgav tulemus. Autorid said selle eest ka tunnustuse: teost autasustati kui Soome kodu-uurimuslikku aasta raamatut 2024 (Suomen Kotiseutu-liiton Vuoden kotiseututeos 2024).

Sissejuhatava osa – ülevaate Kiuruvesi veestikust – on kirjutanud Matti Tikka-nen, statistikad järvede kohta on esitanud Jarmo Paikkala. Järvenimede artiklid on teoses tähestiku järgi, kirjutajaks Sirkka Paikkala. Järvenimede artiklites esita-takse kirjakeelse märknime järel ka nime murdekuj, järve kõrgus merepinnast ja sügavus, geograafiline asukoht, varasemad nime kirjanekud, mis aitavad täpsustada nime vanust, ning vajadusel järve ümbruse kohanimesid. Artiklite vahele on raamatu koostajad paigutanud kergemaid lugusid kohanimedest. J. Paikkala sulest on lisa-tud alapeatükk kadunud järvede võima-likest nimedest. Nimelt oli Soomes tava järvevete allalaskmisega võita põllu- ja heinamaad. Mõlema Paikkala koostöös on valminud tekst, kus arutletakse vete tähen-duse üle Kiuruvesi asustamisel. Peatükk sisaldab rohkesti väikeste loodusesemete

ja ka asustuste nimesid, sealhulgas Häme- ja Savo-, Kota- ja Pirtti-nimed. Rohkesti mikrotoponüüme sisaldub ka vete kasutamist puudutavates peatükkides, mille on kirjutanud J. Paikkala.

Eestis on kohanimed regionaalne uurimine olnud valdavalt keeleline. Lähtudes Valdek Palli 1969. aastal kirjapandust: „Meie toponüümika praegust seisu arvestades näib olevat otstarbekas tegelda regionaalse uurimisega, mille tulemused loovad eeldused kogu territooriumi haaravate üldistavate tööde teostamiseks ning pakuvad lingvistiliselt töödeldud võrdlusmaterjali naaberalade (dialektoloogia, arheoloogia, ajalugu) uurijaile.”¹ Nüüdseks on valminud mõned regionaalsed kohanimeuurimused, kuid loodusteaduslikku ja toponüümilist teadmist ühendavat tervikteost seni sündinud pole. Salastatud ja kaardivabas Nõukogude Eestis ei võinud toponüümik sellest isegi unistada.

Teine raamat on koostatud Sirkka Paikkala umbes 40 aasta jooksul ilmunud soome isikunimesid puudutavate kirjutiste põhjal, aga materjal on ümber töötatud, kattuvusi kärbitud ning ka uut lisatud. Raamatu lõpus on registrid (lk 292–305) ja autori isikunimesid käsitlevate tööde bibliograafia (lk 306–311). Nagu alapealkiri ütleb, on raamat mõeldud abiiks ja teadmiseks suguvõsauurijatele ning selgitab soome eri seisuslaste üleminekut perekonnanimedele rõhuga XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul.

Kui Eestis hakati päritavaid perekonnanimesid talupoegadele panema enamasti XIX sajandi algupoolel seoses talupoegade pärisorjusest vabastamisega ning Setumaal alles 1921. aastast, siis Soomes on nimede ajalugu pikem ja mitmekesisem. Ida-Soome päritavad isikunimelised

nen-nimed ilmusid dokumentidesse XVI sajandil, mitusada aastat enne perekonnanimede seadust (1920), mille kohaselt muutus perekonnanimi igale kodanikule kohustuslikuks ja seni perekonnanimetud pidid selle hankima aasta jooksul. Lääne-soomlastele hakkasid perekonnanimesid andma kirikuõpetajad, kooliõpetajad ja tehaste töödejuhatajad XIX sajandi teisel poolel – mitukümmend aastat enne seda, kui perekonnanimi kuulutati kohustuslikuks. Eraldi on raamatus peatutud teineteisele ajaliselt järgnenud perekonnanimede Virtanen- ja Laine-tüübil (loodustermin + *-nen* ja loodustermin ilma liiteta *-nen*).

Soome keeles on eesti perekonnanimele vastav termin *sukunimi*. Eesti keeles on tehtud vahet terminite *sugunimi* ja *perekonnanimi* vahel. Terminit *sugunimi* on eesti keeles enamasti kasutatud tähenduses 'suguvõsa nimi', *perekonnanimi* on XIX sajandil pandud või saadud priinimest kujunenud päritav nimi. 1920.–1930. aastatel kasutati termineid *sugunimi* ja *perekonnanimi* eesti keeles ka sünonüümidenä. Eestis on tüüpiliseks peetud sugunime liidet *-ste*, mille abil on alates Jakob Hurdast seletatud paljude eesti kohanimed (näiteks Akste, Ariste, Eistvere, Emmaste, Häidaste, Olustvere, Sangaste) päritolu.

Soome perekonnanimed on sisu poolest jaotatud vanadeks idaalade *nen*-lõpulisteks nimedeks, XIX sajandil tekkinud Lääne-Soome samatüübilisteks nimedeks, talu järgi pandud nimedeks, aadli-, haritlas- ja sõdurinimedeks, kodanlaste ja käsitööliste nimedeks ning XX sajandi algupoolel tekkinud ja võõrnimede soomestamisel saadud nimedeks. Raamatus on esitatud soome perekonnanimede kujunemislugu ja statistikat, samuti seletatud ja kommenteeritud eri aegade nimeseadusi ning nimede keelelist varieeruvust läbi ajaloo. Mitmes peatükis antakse nõu suguvõsauurijatele, põigates ajuti ka ees-

¹ V. Pall, Põhja-Tartumaa kohanimed I. Toim M. Norvik. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus, 1969, lk 5.

nimede juurde. Kui Eestis pandi talupojad revisjonidesse ja kirikuraamatuisse kirja eesti keeles kujunenud või saksa keelest laenatud muganditega, siis Soomes kanti talupojad rootsikeelsetesse kirikuraamatutesse nn rootsi täisnimedega (näiteks kui talupoegadest vanemad panid lapsele nimeks Antti, pani kirikuõpetaja kirja Anders). Eestis seevastu hoiduti enamasti kõrgema seisuse „saksa” täisnimesid talupoegadele panemast. Sakslasel võis olla nimeks Johannes või Sofie, talupojal Jaan või Viuu. Alles XIX sajandil see vahe kadus.

Selleski raamatus on teaduslikku teksti värvikamaks teinud lühikesed vahelood, muu hulgas ka 1998. aastal ajalehes Helsingin Sanomat ilmunud Eesti presidendi nimekasutust puudutanud „Meren vai Merin toivomus?” („Mere või Meri soov?”, lk 216).

Mõlemat raamatut iseloomustab lähtumine tugevalt empiirilisel aluselt. See tagab neis väidetü tõsiseltvõetavuse. Tuleb tunnistada, et soomlastelt on õppida.

MARJA KALLASMAA